

Kansleri muistelee

Jarmo Visakorpi

Risto Ihamuotila: *Yliopistomies ja maajussi*. WSOY 2007.

Jo kolmas perättäinen Helsingin yliopiston kansleri on kirjoittanut muistelmansa. Kirja julkistettiin varhaiskevällä, joten kuluneen kesän sadejakso tarjosivat oivan tilaisuuden siihen tutustumiseen. Tulee väistämättä mieleen, oliko Ihamuotila ennustanut tämänkin kesän sään oikein, sillä hän ilmoittaa yhdeksi pääharrastukseksi juuri meteorologian. Harrastuksensa alalla hän onkin edennyt jo puoliammattilaiseksi ja onnistunut eräissä pitkän tähtäyksen sääennusteissaan niin hyvin, että hän mietti niiden julkaisemista. Kristiina Ihamuotila varoitti kuitenkin miestänsä sanomalla: "Älä ihmeessä tee niin. On parempi, että sinut tunnetaan kanslerina eikä sää-äjänä." Varmasti aiheellinen varoitus!

Perinteisen järjestelmämme mukaan ei kanslerin tai rehtorin uraa varten varsinaisesti valmistauduta muuten kuin pääsemällä professorin viran haltijaksi. Ihamuotilan kahden edeltäjän, Olli Lehdon ja Lauri Saxénin muistelmien alkuosien sivut täyttyivät kuvauksilla heidän toimistaan omien tieteenalojensa markkinoilla mutta Risto Ihamuotila ilmoittaa jo kirjansa otsikossa toiseksi roolikseen "maajussin" siinä missä Lauri Saxén kutsui itseään "sammakkoprofessoriksi".

Maajussin roolilla on Risto Ihamuotilan elämässä hyvin pitkä ja vahvat juuret. Kaiketa luetusta voi kuitenkin pää-

tellä, että "sivuvirka" Histan mahtitilan isäntänä ei ole ollut Ristolle vain sukutradition jatkumo ja velvollisuus vaan seurausta "rakkaudesta Histaan", niin kuin hän otsikoi erään luvun kirjassaan.

Hista ja sen maajussit

Histan tila ei ollut alun perin Ihamuotilan suvun omistuksessa, kuten nimestäkin voi jo päätellä, vaan suvulle nimen antanut Ihamuotilan Alitalo sijaitsi Maarian pitäjässä. Kummallinen sana "ihamuotila", alkuperäisessä muodossaan ihamuoto, tarkoittaa sellaista kuin "kauniskasvoinen, kaunismuotoinen". Ilman tätä Alitalosta saatua sukunimeä Riston sukunimi olisikin varmaan ollut Hista, millä nimellä häntä ja pikkuveljeä Mattia kutsuttiinkin kouluvuosina Viherlaakson yhteiskoulussa. Histan tila, jonka Riston isoisä hankkii yhdessä sisarustensa kanssa vuonna 1904, sijaitsi silloisen näkökannan mukaan "miltei korvessa Espoon Nuuksion kylän takamailla". Tänäpäin tila on puolen tunnin ajomatkan päässä yliopistolta, tilan nimeä kantavan Turun moottoriteliittymän kautta.

Histan maine Nuuksion kylässä ja muuallakin on ollut legendaarinen. Tämän maineen synnyttäjänä oli tilan maiden laajuuden ohella tilanomistajien toimesta toteutunut ensimmäisen suomenkielisen kansakoulun perustaminen ja rahoittaminen tilan maille muu-

ten ruotsinkieliseen Nouksin kylään. Hanke nosti myös kielipoliittisia laineita. Suvun sosiaalinen vastuuntunto ilmeni myös rakennusmaan ja tarvikeiden lahjoittamisena työväentaloa ja nuorisoseurantaloa varten. Histan kartanon lisäksi Nuukso on tunnettu vaihtelevasta ja kauniista luonnostaan kymmenine erämaalampineen, jotka muodostavat ainutlaatuisen kansallispuiston aivan miljoonan asukkaan metropoliseudun kainaloon. Kanslerin luonnonläheiset harrastukset metsästyks, botaniikka ja metsänhoito saavat ehkä lähtönsä juuri tästä ympäristöstä.

Veren vetoa

Histan isännät ovat jo kolmessa sukupolvessa olleet siitä erikoisia ”maajusseja”, että heitä on innoittanut maanviljelyn lisäksi myös opillisen sivistyksen hankkiminen ja tiedon syventäminen tutkimisen kautta. Isoisa Artturi opiskeli sekä kotimaassa että Saksassa ja tähtäsi sitten maanviljelystalouden professuuriin, joka oli perustettu keisarillisen Aleksanterin Yliopistoon vuonna 1896 yhtenä kolmesta ensimmäisestä professuurista, joiden turvin oli tarkoitus aloittaa korkeimman maatalousopin opetus. Sairaus esti kuitenkin toiveiden toteutumisen.

Isällä, Veikko Ihamuotilalla, oli samanlaisia haaveita, väitöskirjatyökkin suunnitella, mutta järjestötehtävät veivät miehen mukanaan. Yli 20 vuotta kestänyt Maataloustuottajain Keskusliiton MTK:n puheenjohtajuus teki Veikosta todellisen yhteiskunnallisen vaikuttaja Kekkonen tasavallassa.

Poika Risto toteutti kahden edellisen sukupolven

maajussien haaveen tultuaan nimitetyksi vuonna 1973 maatalouspolitiikan professoriksi 34-vuoden iässä, ollen silloin Helsingin yliopiston nuorin varsinainen professori. Risto Ihamuotila oli siten valinnut uransa, mutta monista tapahtumista voi päätellä, että myös hänellä kuten isällään oli vahva veto käytännön johtotehtäviin yhteiskunnan palveluksessa. Kutsuja yritysmaailmasta ja yhdistyksiltä, joiden toiminta liittyi suoranaisesti tai välillisesti maatalouden harjoittamiseen sateli runsaasti. Syynä tähän oli sovellettuun taloustieteen seuran liittyvä oppiala, kuten Risto Ihamuotila itse tilanteen arvioi, mutta myös varmasti nimen tunnettavuus alan piireissä. Ehkäpä tulevan uran kannalta ratkaiseva tapahtuma oli maatilahallituksen pääjohtajan valinta vuonna 1982. Risto Ihamuotila oli ilmoittanut halukkuutensa virkaan, mutta ei tullut siihen valituksi. Näin hänen voimavaransa jäivät Helsingin yliopiston käyttöön.

Yliopiston johtoon

Yliopistossa Risto Ihamuotila sai ”rauhassa” harjoittaa professorin tointa, opetusta ja tutkimusta runsaat viisi vuotta, kunnes hänet valittiin vuonna 1978 tiedekuntansa varadekaaniksi. Jatko tästä olikin Helsingin yliopistolle tyypillinen uraputki, eli dekaani, vararehtori, rehtori (1992) ja kansleri (1996). Jokaiseen vaiheeseen kuuluivat asianmukaiset valintakierrokset ja tiedekuntien väliset sopimukset, mutta linja oli ja säilyi selvänä.

Helsingin yliopistossa ymmärrettiin jo varhain, että yliopisto tarvitsee kehittyäkseen strategista suunnittelua, vaikka tätä sanaa ei tuolloin vie-

lä käytettykään. Ymmärrettiin myös, että tällaista suunnittelua ei voida suorittaa säästöjen mukaisissa demokraattisesti valituissa ja kollegiaalisissa hallintoelimissä, vaan niitä varten tarvittiin pieniä ja teräviä ryhmiä. Usein tällaisten ryhmien keskuudesta löytyvät yliopistojen tulevat rehtorit. Niinpä Risto Ihamuotila sai vetääkseen jo vuonna 1981 rehtori Nils Oker-Blomin asettaman ”nuorten aktiivisten professorien työryhmän.” Mainittakoon, että nykyinenkin rehtori oli tuon ryhmän jäsen. Ryhmä teki 21 tärkeää ehdotusta yliopiston kehittämiseksi ja erikoisesti tieteellisen tason nostamiseksi. Se ehdotusten mukaisesti asetettiin vuonna 1984 tutkimusvararyhmä, joka toimi aluksi pitkään jälleen Ihamuotilan johdolla. Hänen oman rehtori kautensa alussa asetettiin Universitas renovata -arviointi- ja kehitysryhmä, jonka uudistus-ehdotukset olivat perustavanlaatuisia.

Näinä vuosina yliopiston johto teki täyden päivätyön yliopiston perusrakenteiden uudistamiseksi. Syntyivät Kumpulan ja Viikin kampukset sekä Meilahden Biomedicum ja vastaavasti kaupungin keskustasta vapautui arvokkaita ja historiallisia kiinteistöjä yliopiston keskustakampukselle jäävien tiedekuntien käyttöön. Viikin tiedepuiston kehittäminen muodostui ymmärrettävästi Risto Ihamuotilalle suorastaan sydämen asiaksi.

Yliopiston uudistaminen ei aina ollut helppoa, tämä käy hyvin ilmi Riston kuvailemalla hämmästyksensä muutosvastarinnan voimakkuudesta. Itse ihmettelen sitä, että muistelmassa ei juuri käsitellä vuosien 1993–94 suurta talouskriisiä ja sen vaikutusta yliopistoihin. Helsingin yliopiston talous

oli ehkä niin vankalla pohjalla, että kriisi ei heiluttanut sitä kuten eräitä "maaseutuyliopistoja". Kriisillä oli tavallaan Helsingin yliopiston kannalta se positiivinen seuraus, että Eläinlääketieteellinen korkeakoulu liitettiin yliopiston tiedekunnaksi ja myöhemmin osaksi Viikin kampusta, mihin se luontevasti kuuluukin.

Voin vilpittömästi sanoa, että olen ihailleen seurannut sivusta jo vuosikymmeniä Helsingin yliopiston kehittymistä. Maailmanlaajuisestikin arvioiden vanha ja arvovaltainen yliopisto ei ole pitäytynyt vain akateemisiin traditioihin, vaan sitä on kehitetty harvinaisen dynaamisesti, joten sen asema yhtenä todellisena "huippuyliopistona" on perusteltu. Tämä kehitys on paljolti tapahtunut juuri Risto Ihamuotilan johdolla ja myötävaikutuksella.

Monessa mukana

Varsinaisen akateemisen virkauransa ohella on Risto Ihamuotilan osallistuminen yhteiskunnan erilaisiin rientoihin ollut hämmästyttävän aktiivista. Kulttuurirahaston johtotehtävät kuuluivat ilman muuta kuin luontaisesti Helsingin yliopiston rehtorille. Tämä yhteys tuntuukin luonnolliselta, onhan kyseessä maamme vanhin ja merkittävin sivistysyliopisto. Ominta Risto Ihamuotilaa on kuitenkin hänen toimintansa maanpuolustuskurssiyhdistyksen puheenjohtajana jo 15 vuoden ajan. Tämänkin tehtävän hoito sopii hyvin kanslerille, sillä yliopiston vanhan mission mukaan sen tehtävänä on muun

muassa "kasvattaa nuorisoa palvelemaan isänmaata".

Risto Ihamuotila on halunnut kirjoittaa muistelmasa mahdollisimman kattavasti unohtamatta yhtäkään alaa tai henkilöä. Koska kirjan kokonaislaajuus on ilmeisesti haluttu pitää kurissa, monia asioita käsitellään lyhyinä kappaleina, mikä tekee kirjan lukemisen raskaaksi. Kun muistelija on sitten joissakin kohtaa poikennut hieman tästä tiiviistä linjasta, muun muassa kuvattaessa mahdollisuuksiaan meteorologiaa ja botaniikkaa, on näiden hieman laajempien kappaleiden luku suorastaan nautittavaa luettelomaiseen tekstiin verrattuna.

On vahinko, että tällaisissa muistelmakirjoissa ei ole yleensä ollut tapana esittää asiahakemistoa, vaan yksinomaan henkilöhakemisto. Tässä kirjassa asiahakemistoa olisi todella tarvittu. Vaikka tarkoituksena ei ole ryhtyä "vastaväittäjäksi", niin korjaisin yhden pienen asiavirheen. Ylppö-juhlia ei aloitettu viettä vasta hänen kuolemansa jälkeen vaan jo Ylppön täyttäessä 70-vuotta, ja siitä alkaen joka viides vuosi, jolloin jaettiin ja jaetaan edelleen Arvo Ylppö-mitalit ansiokkaasta vastasyntyneisiin kohdistuvasa tutkimustyöstä.

Ihamuotila on myös halunnut keventää tekstiä kertomalla monista humoristisista tapahtumista elämänsä varrella. Tällöin hän usein referoi erästä edeltäjäänsä, kansleri Ernst Palménia eli kotoisesti Ernestiä, jonka suorasukaiset sanonnat ilmeisesti olivat Ristolle niin kuin monelle muullekin mieleen. Nämä sanonnat olivat tosin parhaimmillaan tilanne-

komiikkana eivätkä ne oikein toimi kirjoitettuna tekstinä.

Kolmanteen tehtävään

Alkusanojen mukaan Risto Ihamuotilalla oli aluksi tarkoituksenaan kirjata elämänsä tärkeät tapahtumat lähinnä perheensä seuraavien sukupolvien tietoon, mutta läheisten ehdotuksesta tästä materiaalista koottiin nämä muistelmat kirjan muotoon. Tämä oli varmasti viisas päätös, sillä näin saatiin talteen paljon kulttuurihistoriallista tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja erityisesti Helsingin yliopiston ympäriltä 1900-luvun viimeisiltä vuosikymmeniltä. Yliopiston perusrakenteissahan tapahtui suuria muutoksia juuri Ihamuotilan kautena ja sen liepeillä. Hän oli myös sopiva henkilö edistämään yliopiston yhteiskuntasuhteita, mikä sittemmin tulikin ns. kolmantena tehtävänä yliopistolakiin.

Jo tapahtuneista muutoksista huolimatta yliopistomme ovat jälleen kovan muutospaineen alaisina. Koko Eurooppa ja Aasiakin ovat liikkeellä kohti angloamerikkalaista yliopistomallia ja kolmannen tehtävän painottamista. Kun lisäksi tiedämme, että jopa Ranskassa aiotaan uuden presidentin vetämänä saada muutoksia järjestelmään, niin ymmärrämme, että tosi on kyseessä. Mutta näitä asioita käsittelee varmasti Helsingin yliopiston neljäs kansleri muistelmissaan.

Kirjoittaja on Tampereen yliopiston entinen rehtori ja Suomalaisen Tiedeakatemian entinen esimies.